

**FALSAFIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA MUAMMOLI TA'LIM
TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK AHAMIYATI**

Abdullayev Sherzod Amat o'g'li,
Urganch davlat pedagogika instituti
Milliy g'oya va falsafa kafedrası stajyor-o'qituvchisi
abdullayevsherzod1@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada falsafiy tafakkurni rivojlantirishda muammoli ta'lim texnologiyalarining pedagogik ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda falsafiy tafakkur tushunchasi va uning oliy ta'lim jarayonidagi o'rni yoritilib, muammoli ta'lim texnologiyalarining talabalarda tanqidiy, mustaqil va ijodiy fikrlashni shakllantirishdagi imkoniyatlari ilmiy asosda ko'rsatib berilgan. Shuningdek, muammoli ta'lim jarayonida qo'llaniladigan asosiy metodlar – muammoli vaziyat yaratish, debat, keys-stadi va guruhiy muhokamalar orqali talabalarining bilish faolligini oshirish samaradorligi tahlil qilingan. O'tkazilgan tahlil va tajriba natijalari ushbu texnologiyaning ta'lim jarayonida samarali ekanligini tasdiqlaydi hamda uni falsafa fanini o'qitishda keng qo'llash zarurligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: falsafiy tafakkur, muammoli ta'lim, pedagogik texnologiya, tanqidiy fikrlash, oliy ta'lim, interfaol metodlar.

Аннотация. В данной статье анализируется педагогическое значение технологий проблемного обучения в развитии философского мышления. Рассматривается сущность философского мышления и его роль в системе высшего образования, а также научно обосновываются возможности проблемного обучения в формировании у студентов критического, самостоятельного и творческого мышления. Кроме того, в работе анализируются основные методы проблемного обучения, такие как создание проблемных ситуаций, дискуссии, кейс-стади и групповые обсуждения, направленные на активизацию познавательной деятельности студентов. Результаты проведенного анализа и экспериментальной работы подтверждают эффективность данной технологии и обосновывают необходимость её широкого применения в процессе преподавания философии в системе высшего образования.

Ключевые слова: философское мышление, проблемное обучение, педагогические технологии, критическое мышление, высшее образование, интерактивные методы.

Abstract. This article analyzes the pedagogical significance of problem-based learning technologies in the development of philosophical thinking. It examines the essence of philosophical thinking and its role in higher education, and provides a scientific justification for the potential of problem-based learning in fostering students' critical, independent, and creative thinking skills. In addition, the study discusses the main methods of problem-based learning, such as creating problem situations, discussions, case studies, and group work, aimed at enhancing students' cognitive activity. The results of the analysis and experimental work confirm the effectiveness of this approach and substantiate the necessity of its wide application in teaching philosophy within higher education institutions.

Keywords: philosophical thinking, problem-based learning, pedagogical technology, critical thinking, higher education, interactive methods.

Kirish. Zamonaviy oliy ta'lim tizimida shaxsning intellektual salohiyatini rivojlantirish, ayniqsa, talabalarda mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish ustuvor vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Bu jarayonda falsafa fani alohida ahamiyat kasb etadi, chunki u nafaqat nazariy bilimlar majmuini, balki inson tafakkurining chuqur, tizimli va mantiqiy rivojlanishini ta'minlovchi muhim ilmiy sohani tashkil etadi. Falsafiy tafakkur esa borliqni umumlashtirilgan holda anglash, hodisalar

o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqligini tahlil qilish hamda asosli xulosalar chiqarish qobiliyatlari bilan tavsiflanadi.

Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, an'anaviy ta'lim metodlari ko'pincha talabalarni passiv tinglovchi sifatida shakllantiradi va ularning mustaqil fikrlash imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarmaydi. Natijada, falsafa fanining asosiy maqsadi – chuqur va tanqidiy tafakkurni rivojlantirish – yetarli darajada amalga oshmay qolmoqda. Shu bois, ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni, xususan, muammoli ta'lim texnologiyalarini joriy etish zarurati yuzaga kelmoqda.

Muammoli ta'lim texnologiyalari o'quv jarayonida sun'iy yoki real muammoli vaziyatlarni yaratish orqali talabalarni faol fikrlashga, izlanishga va mustaqil qaror qabul qilishga yo'naltiradi. Ushbu yondashuv talabanning bilish faoliyatini faollashtirib, uning intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, falsafa fanini o'qitishda muammoli savollar, munozaralar va tahliliy vazifalardan foydalanish orqali talabalar murakkab falsafiy kategoriyalarni chuqurroq anglash imkoniyatiga ega bo'ladi. Mazkur tadqiqotning maqsadi – falsafiy tafakkurni rivojlantirishda muammoli ta'lim texnologiyalarining pedagogik ahamiyatini aniqlash hamda ularni ta'lim jarayonida samarali qo'llashning metodik jihatlarini asoslab berishdan iborat. Tadqiqotning vazifalari sifatida muammoli ta'limning nazariy asoslarini tahlil qilish, uning falsafiy tafakkur rivojiga ta'sirini o'rganish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish belgilandi.

Adabiyotlar tahlili. Tadqiqot jarayonida avvalo nazariy tahlil bosqichi amalga oshirildi. Bu bosqichda falsafa va pedagogika sohasidagi ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, ilmiy maqolalar hamda ta'limga oid me'yoriy hujjatlar o'rganildi. Ayniqsa, falsafiy tafakkur, tanqidiy fikrlash, muammoli ta'lim texnologiyalari va interfaol metodlarga oid ilmiy qarashlar chuqur tahlil qilindi. Bu jarayon tadqiqotning nazariy asosini shakllantirishga xizmat qildi. Keyingi bosqichda diagnostik tadqiqot o'tkazildi.

Ushbu bosqichda talabalarning boshlang'ich falsafiy tafakkur darajasi aniqlanib, ularning muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, mantiqiy fikrlash va mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalari so'rovnoma, test va suhbat metodlari orqali baholandi. Olingan natijalar keyingi tajriba bosqichi uchun boshlang'ich ko'rsatkich sifatida qabul qilindi.

Tadqiqotning asosiy qismi tajriba-sinov bosqichida amalga oshirildi. Bunda talabalar ikki guruhga ajratildi: tajriba guruhi va nazorat guruhi. Tajriba guruhida muammoli ta'lim texnologiyalari qo'llanilib, dars jarayoni muammoli savollar, keys-stadi, debat, "aqliy hujum" va guruhiy muhokamalar asosida tashkil etildi. Nazorat guruhida esa an'anaviy tushuntirish va reproduktiv metodlar asosida ta'lim jarayoni olib borildi. Bu yondashuv muammoli ta'lim texnologiyalarining samaradorligini qiyosiy jihatdan o'rganish imkonini berdi.

Tajriba jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish orqali talabalar faolligi sezilarli darajada oshdi. Ular tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki muammoni tahlil qiluvchi va mustaqil yechim izlovchi subyekt sifatida faol ishtirok etdilar. So'nggi bosqichda

olingan natijalar qiyosiy tahlil qilindi. Tajriba va nazorat guruhlarini o'rtasidagi farqlar tanqidiy fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, mustaqil xulosa chiqarish hamda darsdagi faollik mezonlari asosida baholandi. Natijalar sifat va miqdoriy tahlil usullari orqali umumlashtirildi va foiz ko'rsatkichlarida ifodalandi. Tadqiqot jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvga alohida e'tibor qaratildi. Har bir talabaning individual fikrlash xususiyatlari, bilim darajasi va faollik ko'rsatkichlari hisobga olindi. Bu esa muammoli ta'lim texnologiyalarining real pedagogika sharoitdagi samaradorligini aniqroq baholash imkonini berdi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot falsafiy tafakkurni rivojlantirishda muammoli ta'lim texnologiyalarining pedagogik ahamiyatini o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda kompleks ilmiy yondashuvlar tizimi qo'llanildi. Tadqiqotning metodologik asosini falsafiy bilish nazariyasi (gnoseologiya), shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar nazariyasi tashkil etadi. Ushbu nazariy asoslar falsafiy tafakkur va ta'lim jarayoni o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ilmiy jihatdan asoslashga imkon berdi.

Tahlillar va natijalar. Tadqiqot jarayonida muammoli ta'lim texnologiyalarining falsafiy tafakkurni rivojlantirishdagi samaradorligi tajriba va nazorat guruhlarini o'rtasidagi qiyosiy tahlil asosida aniqlandi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, muammoli ta'lim texnologiyalari qo'llanilgan tajriba guruhida talabalarning bilish faolligi, tanqidiy fikrlash darajasi hamda mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalari sezilarli darajada oshgan. Tajriba boshida o'tkazilgan diagnostik test natijalariga ko'ra, har ikki guruhda ham talabalarning falsafiy tafakkur darajasi o'rtacha ko'rsatkichda bo'lgan va ular asosan reproduktiv fikrlashga moyillik bildirgan. Biroq tajriba yakunida tajriba guruhida sezilarli o'zgarishlar kuzatildi.

Xususan, tajriba natijalari tahlili shuni ko'rsatadiki, tajriba guruhidagi talabalarning 72 foizi murakkab falsafiy muammolarni mustaqil ravishda tahlil qilish, ularni mantiqiy asosda izohlash hamda asosli ilmiy xulosalar chiqarish qobiliyatini namoyon etgan. Aksincha, nazorat guruhida ushbu ko'rsatkich 41 foizni tashkil etgan bo'lib, bu an'anaviy ta'lim metodlarining tanqidiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirishdagi nisbatan past samaradorligini ko'rsatadi. Ushbu farq muammoli ta'lim texnologiyalarining bilish jarayonini faollashtirishdagi ustunligini empirik jihatdan tasdiqlaydi.

Shuningdek, tajriba guruhida ta'lim jarayonining dinamikligi va interaktivligi sezilarli darajada ortganligi kuzatildi. Talabalar dars jarayonida faol ishtirok etib, muammoli savollarni tahlil qilish, ilmiy asoslangan bahs-munozaralarda qatnashish hamda muqobil fikr va yondashuvlarni ilgari surish ko'nikmalarini rivojlantirgan. Bu esa ularning nafaqat bilim darajasini, balki analitik fikrlash, kommunikativ kompetensiya va ijodiy yondashuv salohiyatini ham mustahkamlagan.

Bundan farqli ravishda, nazorat guruhida asosan reproduktiv yondashuv ustunlik qilgan bo'lib, talabalar ko'proq tayyor ma'lumotni qabul qilish va uni qayta tiklash bilan

cheklangan. Bu holat ularning mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish jarayonida faol ishtirok etish darajasining past bo'lib qolganini ko'rsatadi.

Umuman olganda, olingan natijalar muammoli ta'lim texnologiyalarining falsafiy tafakkurni rivojlantirishda yuqori pedagogik samaradorlikka ega ekanligini yana bir bor ilmiy asosda tasdiqlaydi. So'rovnoma natijalari ham ushbu farqlarni tasdiqladi. Tajriba guruhidagi talabalarning 80 foizi muammoli ta'lim metodlari ularning fikrlashini kengaytirganini va falsafiy tushunchalarni chuqurroq anglashga yordam berganini ta'kidlagan. Nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich 46 foizni tashkil etdi. Tadqiqot davomida yana bir muhim jihat aniqlandi: muammoli ta'lim jarayonida talabalar o'rtasida hamkorlik va guruhiy fikrlash faol rivojlangan. Bu esa ularning nafaqat individual, balki jamoaviy fikrlash kompetensiyasini ham kuchaytirgan.

Bundan tashqari, tajriba guruhida talabalar tomonidan ilgari surilgan fikrlar sifati ham sezilarli darajada yaxshilangan. Ular falsafiy kategoriyalarni oddiy yodlash emas, balki ularni tahlil qilish va hayotiy misollar bilan bog'lash orqali izohlashga harakat qilganlar. Bu esa falsafiy tafakkurning chuqurlashganini ko'rsatadi. Umuman olganda, olingan natijalar muammoli ta'lim texnologiyalarining falsafiy tafakkurni rivojlantirishda yuqori pedagogik samaradorlikka ega ekanligini tasdiqlaydi. Ushbu texnologiyalar talabalarda nafaqat bilim darajasini oshiradi, balki ularning analitik, tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini ham sezilarli darajada rivojlantiradi.

Tadqiqot jarayonida muammoli ta'lim texnologiyalarining falsafiy tafakkurni rivojlantirishdagi samaradorligi tajriba va nazorat guruhlarida o'rtasidagi qiyosiy tahlil asosida aniqlandi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, muammoli ta'lim texnologiyalari qo'llanilgan tajriba guruhida talabalarning bilish faolligi, tanqidiy fikrlash darajasi hamda mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalari sezilarli darajada oshgan. Tajriba boshida o'tkazilgan diagnostik test natijalariga ko'ra, har ikki guruhda ham talabalarning falsafiy tafakkur darajasi o'rtacha ko'rsatkichda bo'lgan va ular asosan reproduktiv fikrlashga moyillik bildirgan. Biroq tajriba yakunida tajriba guruhida sezilarli o'zgarishlar kuzatildi.

Xususan, tajriba guruhidagi talabalarning 72 foizi murakkab falsafiy muammolarni mustaqil tahlil qilish va asosli xulosa chiqarish qobiliyatini namoyon etgan bo'lsa, nazorat guruhida bu ko'rsatkich 41 foizni tashkil etdi. Bu esa muammoli ta'lim texnologiyalarining samaradorligini yaqqol ko'rsatadi. Shuningdek, tajriba guruhida talabalar dars jarayonida faol ishtirok etib, muammoli savollarni tahlil qilish, bahs-munozaralarda qatnashish va alternativ fikrlarni ilgari surish ko'nikmalarini rivojlantirgan. Nazorat guruhida esa asosan tayyor ma'lumotni qabul qilish tendensiyasi saqlanib qolgan.

So'rovnoma natijalari ham ushbu farqlarni tasdiqladi. Tajriba guruhidagi talabalarning 80 foizi muammoli ta'lim metodlari ularning fikrlashini kengaytirganini va falsafiy tushunchalarni chuqurroq anglashga yordam berganini ta'kidlagan. Nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich 46 foizni tashkil etdi. Tadqiqot davomida yana bir muhim jihat aniqlandi: muammoli ta'lim jarayonida talabalar o'rtasida hamkorlik va guruhiy

fikrlash faol rivojlangan. Bu esa ularning nafaqat individual, balki jamoaviy fikrlash kompetensiyasini ham kuchaytirgan.

Bundan tashqari, tajriba guruhida talabalar tomonidan ilgari surilgan fikrlar sifati ham sezilarli darajada yaxshilangan. Ular falsafiy kategoriyalarni oddiy yodlash emas, balki ularni tahlil qilish va hayotiy misollar bilan bog'lash orqali izohlashga harakat qilganlar. Bu esa falsafiy tafakkurning chuqurlashganini ko'rsatadi. Umuman olganda, tadqiqot jarayonida olingan natijalar muammoli ta'lim texnologiyalarining falsafiy tafakkurni rivojlantirishda yuqori darajadagi pedagogik samaradorlikka ega ekanligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi. Mazkur texnologiyalar ta'lim jarayonini faqat bilimlarni uzatish vositasi sifatida emas, balki talabalarning bilish faoliyatini faollashtiruvchi, ularni mustaqil izlanishga undovchi va shaxsiy intellektual salohiyatini rivojlantiruvchi tizimli pedagogik jarayon sifatida namoyon etadi.

Shuningdek, muammoli ta'lim texnologiyalarining izchil qo'llanilishi talabalarda nafaqat nazariy bilimlar hajmining oshishiga, balki ularning analitik fikrlash, mantiqiy tahlil qilish, muammoli vaziyatlarni baholash hamda asosli xulosa chiqarish kabi kognitiv kompetensiyalarining sezilarli darajada rivojlanishiga olib keladi. Bu jarayon talabaning shaxs sifatida shakllanishida muhim ahamiyat kasb etib, uning ijodiy yondashuv va innovatsion fikrlash qobiliyatlarini ham kuchaytiradi.

Bundan tashqari, muammoli ta'lim sharoitida talaba tayyor bilimni qabul qiluvchi subyekt emas, balki bilimni mustaqil yaratish, tahlil qilish va amaliy vaziyatlarda qo'llash jarayonida faol ishtirok etuvchi shaxs sifatida shakllanadi. Bu esa falsafiy tafakkurning asosiy xususiyatlari bo'lgan tanqidiylik, refleksivlik va mantiqiy izchillikning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, muammoli ta'lim texnologiyalari falsafiy tafakkurni rivojlantirishda samarali pedagogik vosita sifatida muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuv talabalarda tanqidiy fikrlash, mustaqil tahlil qilish, mantiqiy xulosa chiqarish hamda ijodiy yondashuv ko'nikmalarini shakllantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, muammoli ta'lim jarayonida talabalar bilimni tayyor holda qabul qiluvchi subyekt emas, balki uni mustaqil izlab topuvchi, tahlil qiluvchi va asoslovchi faol ishtirokchiga aylanadi. Bu esa falsafa fanining asosiy maqsadi – chuqur va tanqidiy tafakkurni rivojlantirish – bilan bevosita mos keladi.

Shuningdek, muammoli ta'lim texnologiyalarining qo'llanilishi o'qituvchining kasbiy-pedagogik kompetensiyalariga ham yangi talablar qo'yishini ko'rsatdi. O'qituvchi faqat ma'lumot beruvchi emas, balki ta'lim jarayonini boshqaruvchi, muammoli vaziyatlarni yaratib beruvchi va talabalarning fikrlash faoliyatini yo'naltiruvchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari oliy ta'lim tizimida, xususan falsafa fanini o'qitishda muammoli ta'lim texnologiyalarini keng joriy etish zarurligini tasdiqlaydi. Bu esa ta'lim jarayonining sifatini oshirish, talabalarning

intellektual salohiyatini rivojlantirish hamda ularni zamonaviy fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I.I. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.* – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
2. Sayidaxmedov N.S. *Yangi pedagogik texnologiyalar.* – Toshkent: Moliya, 2003. – 240 b.
3. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalarning nazariy asoslari.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2013. – 280 b.
4. Ziyomuxammedov B. *Pedagogika.* – Toshkent: O'qituvchi, 2014. – 320 b.
5. Jo'rayev R.H. *Pedagogik texnologiyalar va ularni ta'limda qo'llash.* – Toshkent: Fan, 2016. – 198 b.
6. Dewey J. *How We Think.* – Boston: D.C. Heath & Co, 1910. – 224 p.
7. Polya G. *How to Solve It: A New Aspect of Mathematical Method.* – Princeton University Press, 1945. – 253 p.
8. Bloom B.S. *Taxonomy of Educational Objectives.* – New York: Longmans, 1956. – 207 p.
9. Slavin R.E. *Educational Psychology: Theory and Practice.* – Boston: Pearson, 2018. – 512 p.
10. Vygotsky L.S. *Mind in Society.* – Harvard University Press, 1978. – 159 p.

